

Розділ 2

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Міжнародне право. Господарське право, господарсько- процесуальне право

Сучасні аспекти протиправності та проблеми захисту авторських прав в Інтернеті

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних
наук, професор,
ВНЗ Університет
економіки та права
«КРОК»

К.О. Компанець
студентка ОКР «Магістр»
юридичного факультету,
спеціальність
«Інтелектуальна
власність»,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

У статті досліджено поняття та складові правової охорони авторських прав, з'ясовано їх сутність і зміст захисту. Виявлено співвідношення поняття і механізм здійснення правової охорони та захисту авторських прав.

В статті исследованы понятие и составляющие правовой охраны авторских прав, выяснены их сущность и содержание защиты. Выявлено соотношение понятия и механизма осуществления правовой охраны и защиты авторских прав.

Concepts and components of legal protection of copyrights and related rights are investigated in the article. Essence and nature of copyrights and related rights defense are determined. Correlation between the concepts of legal protection and defense of copyrights and related rights is also discovered.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, правова охорона, захист, порушення.

Постановка проблеми

Одним із найважливіших інститутів права інтелектуальної власності є авторське право та суміжні права, якими регулюються відносини, що виникають під час створення та використання творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних (авторське право),

виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення (суміжні права).

Високий рівень злочинності проти авторського права, крім заподіяння матеріальної шкоди вітчизняним і зарубіжним правласникам, призводить також до сповільнення темпів розвитку науки і мистецтва, підризу інтелектуального потенці-

алу держави, ускладнення зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вказана тема висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та судової експертології, кримінального права та процесу, кримінології та юридичної психології: Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.П. Буцана, В.Д. Берназа, Т.В. Варфоломеевої, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, А.В. Дулова, В.А. Журавля, Б.Д. Завидова, А.В. Іщенко, М.В. Костицького, Н.І. Клименко, В.П. Колонюка та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Унаслідок особливостей інтернет-принципів зберігання та передачі, відображення інформації не завжди є можливість перенесення правових норм, що регулюють відносини у сфері авторського права в середовище Інтернету. Так, не до кінця вирішеними залишаються питання ідентифікації суб'єктів інформаційної взаємодії у віртуальному середовищі, аналізу наданих у електронно-цифровій формі доказів.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є комплексний аналіз проблем кваліфікації злочинів у сфері порушення авторських прав, а також визначення змісту правової охорони авторських і суміжних прав в Україні, дослідження механізмів їх захисту, здійснення співвідношення поняття та складових правової охорони та захисту авторських і суміжних прав, а також виявлення основних елементів та аспектів розвитку правової охорони авторських і суміжних прав.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасний рівень розвитку світового культурного простору характеризується активним обігом об'єктів інтелектуальної власності, що виступають не тільки як товар, а й джерело отримання незакон-

них доходів. В Україні вже сформувалася галузь злочинного бізнесу, яка дає значні прибутки і не потребує великих капіталовкладень чи розроблення складних механізмів вчинення злочинів.

У ході злочинної діяльності у сфері інтелектуальної власності порушуються, по-перше, права осіб, які створюють об'єкти інтелектуальної власності; по-друге, права суб'єктів, які є власниками прав на ці об'єкти; по-третє, права держави, яка недоотримує значну кількість податкових надходжень до бюджету; по-четверте, відбувається об'єднання злочинців, які порушують своєю діяльністю зазначені права, із злочинними групами, що відмивають кошти і використовують їх не тільки з метою незаконних обертів, а й у корупційних цілях.

Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

За своїм змістом проблема захисту права інтелектуальної власності є досить масштабною, оскільки включає в себе аналіз норм не лише кримінального, а й цивільного, адміністративного, податкового та інших галузей права. Тому в цій статті доцільно зупинитися лише на проблемі місця статей, що передбачають відповідальність за посягання на інтелектуальну

власність у системі Кримінального Кодексу України.

Варто з'ясувати, чи є можливим введення в кримінальний закон родового поняття «інтелектуальна власність» і об'єднання всіх складів злочинів, що передбачають відповідальність за різні посягання на таку власність.

Поява нового поняття «літературна, музична і художня власність» зумовила дискусію вчених-юристів щодо місця інтелектуальної власності в російському кримінальному законодавстві. Так, Н.А. Неклюдов того часу писав, що продукти праці можуть бути: фізичні або майнові; розумові [1]. Учений також зазначає, що всі ці продукти, народжуючись із одного джерела, є «однаково кровні та законні його діти і повинні користуватися однаковими правами їх недоторканності»[2].

Поняття «інтелектуальна власність» подано в ст. 418 Цивільного кодексу України як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК України (далі – ЦК України) та іншим законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається вказаним кодексом та іншим законом.

Стаття 419 ЦК України визначає співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

Як вказує М.І. Мельник, родовим об'єктом цієї групи злочинів є конституційні права та свободи людини і громадянина, справедливо зазначаючи, що нормами розділу V Особливої частини КК здійсню-

ється кримінально-правова охорона лише частини конституційних прав і свобод людини і громадянина [3].

Російські вчені, аналізуючи аналогічну ситуацію в Кримінальному кодексі Російської Федерації, де кримінальна відповідальність за посягання на інтелектуальну власність передбачена статтями 146 (Порушення авторських і суміжних прав) і 147 (Порушення винахідницьких і патентних прав), зазначають, що аналіз глави 19 КК «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина» (де і розміщено ці статті) показує, що в ній передбачена кримінально-правова охорона тільки частини прав і свобод: політичних, соціальних і особистих [4].

Інтелектуальна власність закріплює можливість кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї творчості в різних сферах людської діяльності. Авторське право виникає стосовно творів літератури, мистецтва, комп'ютерних програм тощо.

Суміжні права охороняють володіння, користування та розпорядження створеними в результаті творчої діяльності програмами мовлення, виконавчої майстерності тощо. Патентне право охороняє творчі здобутки автора у сфері науки й техніки. Тому за об'єктом посягання злочини, передбачені ст. 176-177 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [5], можуть бути відокремлені у групу посягань на інтелектуальну власність. Деякі автори навіть виділяють обов'язкову ознаку цих складів злочинів – потерпілого. На їх думку, у разі порушення авторського права та суміжних прав потерпілим може бути тільки фізична особа (автор, виконавець твору, виробники фонограм або відеограм), їх спадкоємці, а також фізичні особи, яким на законних підставах були передані права на ці об'єкти [4].

На наш погляд, із цим важко погодитися, оскільки будова Особливої частини Кримінального закону залежить від ступеня суспільної небезпечності посягання. Ураховуючи, що інтелектуальна власність є одним із різновидів власності на не-

матеріальні блага, доцільно включити такий самостійний розділ не після розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності», а після Розділу VI «Злочини проти власності», що передбачає кримінальну відповідальність за посягання на власність на матеріальні блага.

Нині українські, як і закордонні сайти переповнені статтями та книгами, розміщеними без згоди авторів. «Переходячи» з одного сайту на інший, матеріали, як правило, втрачають імена своїх авторів, а часто присвоюються іншим. Таким чином, із збільшенням використання творів у мережі Інтернет збільшується кількість випадків порушення авторських прав.

Дослідник особливостей захисту авторського права в мережі Інтернет Т. В. Рудник виділяє такі правові проблеми захисту авторського права, викликані розвитком інформаційних технологій: [6, с.74]

1. Відсутність законодавства, що регулювало б цю сферу відносин; правова невизначеність багатьох ключових понять або недостатнє їх відпрацювання. Наприклад, відсутнє законодавче визначення понять, що стосуються глобальної мережі Інтернет тощо.

2. Транскордонний характер використання об'єктів авторського права. Відкриття доступу до об'єкта в Інтернеті дає можливість використовувати його фактично в усьому світі, тому виникають випадки, коли об'єкти авторського права використовуються користувачем мережі Інтернет на території, де відповідні норми права не діють.

3. Після розміщення об'єкта в Інтернеті виникає проблема щодо можливості простеження, ким і як буде використовуватися певний об'єкт авторського права. Це пов'язано перш за все з тим, що доступ до відповідного об'єкта виняткових прав відкривається одночасно для гранично широкого кола осіб, що включає мільйони користувачів Інтернету.

4. Високий рівень поширення злочинності щодо порушення авторського права, оскільки дієві механізми захисту авторського права є відсутніми.

На думку науковця М. Мельникова, за-

конодавець повинен підвищити рівень покарань за злочини в цій сфері залежно від рівня суспільної небезпеки, уряд – активними діями довести суспільству, що не потурає порушенням авторських прав у сфері інформаційних технологій. Значного поширення набули факти незаконного розповсюдження творів у мережі Інтернет, їх публічне сповіщення у громадських місцях, закладах торгівлі, харчування тощо [3, с. 73].

Виходячи з глобального характеру мережі, переслідуючи мету захисту прав і свобод людини та подальшого розвитку світового інформаційного простору, вважаємо найбільш ефективними такі способи вирішення існуючих проблем у сфері захисту авторських прав у Інтернеті:

1. Використання цифрового підпису. Суть цифрового підпису полягає в тому, що він дає змогу ідентифікувати справжнього автора того чи іншого твору, тим самим знімаючи в контрагента будь-які сумніви про те, з ким він має справу.

2. Використання цифрових марок. Найпоширенішою є система так званих цифрових водяних знаків, упроваджуваних у твори (тексти, графічні зображення тощо) у мережі. Їх перевага полягає в тому, що при звичайному візуальному розгляді зображення користувач не бачить яких-небудь закодованих позначень – значка копірайта ©, імені автора, року видання. Однак у разі застосування певного програмного засобу можна довести, що файли містять додаткову інформацію, що вказує на особу, яка її записала.

3. Обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в мережі Інтернет. Наприклад, бази даних комерційних сайтів і деяких електронних бібліотек та архівів доступні тільки за попередню плату.

4. Методи криптографічного перетворення матеріалів, такі як шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів (наприклад, система БСМБ, що дозволяє виготовити одну копію документа й унеможливує подальше копіювання цього примірника).

5. Створення веб-депозитаріїв, що дозволяють фіксувати об'єкти інтелектуальної власності в мережі Інтернет і закріплювати їх правовий статус.

6. Обмежена функціональність. За такого підходу власник авторського права надає користувачеві примірник твору, який має функціональні обмеження. Такий підхід є одним із шляхів упровадження в життя таких бізнес-моделей як «спробуй перед тим, як купити» та «продавай поліпшені версії».

7. «Годинникова бомба». Аналогічно до прийому з функціональними обмеженнями, за цього підходу власник авторських прав розповсюджує функціонально повноцінний об'єкт інтелектуальної власності, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим. Один із варіантів такого підходу передбачає закриття продавцем доступу до твору після певної кількості користувань (наприклад, після перегляду комп'ютерного файлу 10 разів його буде неможливо більше продивитися).

8. Контракти. Одним із найефективніших та, на жаль, недооцінених правласниками засобів запобігання порушенню їхніх прав є контракти. За правильного оформлення контракти можуть надати власникам авторського права ширше повноваження щодо контролю за використанням їхніх творів, ніж ті, що надаються їм відповідно до законодавства.

9. Клірингові центри. За такого підходу власники авторського права і суміжних прав на розміщені в Інтернеті твори надають кліринговим центрам повноваження з ліцензування своїх прав на твори. Користувач сплачує збір за видачу ліцензії такому кліринговому центру, а той у свою чергу розподіляє отримані кошти серед власників авторських прав.

Для того щоб уникнути порушень авторського права в мережі, слід встановлювати гіперпосилання тільки на домашню сторінку або ж на сторінку, яка містить відомості про автора сайта. Саме через

пряме посилання на матеріали, розміщені на сайтах друкованих ЗМІ, у Нідерландах і Німеччині було заборонено пошукові системи в Інтернеті [7, с.13].

Висновки

Ефективність захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності залежить від досконалості нормативно-правової бази, сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності, у тому числі кримінально-правовими засобами. В основному цей вид захисту регламентується відповідними статтями 176, 177, 229 КК України. За своїм призначенням він повинен застосовуватися тоді, коли всі інші способи захисту прав інтелектуальної власності (цивільний, адміністративний) вичерпано.

У кожній державі виникають певні проблеми щодо захисту інтелектуальної власності. Основною з проблем кримінально-правового захисту інтелектуальної власності в Україні є нечіткість формулювань букви закону з боку законодавця, що дає можливість неправильного розуміння та двозначного трактування закону. Щодо статті 176 КК України, то необхідно було б конкретизувати поняття «незаконне відтворення».

На сьогодні відсутні дієві механізми правового захисту авторського права нормами вітчизняного законодавства. Цифрова форма закріплення розміщених у Інтернеті творів, правовий нігілізм його користувачів, а також транскордонний характер мережі сприяють масовим порушенням авторських прав у Інтернеті, значно ускладнюють захист авторського права.

Одним із найефективніших засобів захисту авторського права в мережі Інтернет є використання комплексного підходу, який включає поєднання правових і технічних засобів захисту. Адже лише в тому разі, коли автор буде впевнений у захищеності свого авторського права, він зможе спокійно творити і цим самим служитиме суспільству.

Література

1. *Неклюдов Н.А.* Руководство к Особенной части русского уголовного права / Н.А. Неклюдов. – Т. 2. Преступления и проступки против собственности. – С.-Пб., 1876. – 749 с.
2. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Офіційний текст зі змінами та доповненнями станом на 1 грудня 1962 р. – К. : Державне вид-во політ. літ., 1963. – 138 с.
3. *Мельник М.* Піратство як злочин у галузі авторського права і суміжних прав : погляд на проблему / М. Мельник // Право України. – 2003. – № 4. – С. 72-75.
4. Уголовное право Российской Федерации : В 2 т. Т. 2 : Особенная часть : Учебник / Под ред. проф. Л.В. Иногамовой-Хегай. – М., : ИНФРА-М, 2008. – 558 с.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26 – Ст.131
6. *Рудник Т.В.* Деякі проблемні питання захисту авторського права в Україні / Т.В. Рудник // Юридичний вісник. – № 1(10). – 2009. – С. 74.
7. *Святоцький О.* Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності у судовому порядку / О. Святоцький // Інтелектуальна власність. – 1999. – № 3-4. – С. 13–16.
8. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С.141. – 2005. – № 2. – Ст. 44.
9. Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. ; За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., : Юридична думка, 2004. – 656 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., Атіка, 2003. — 1056 с.
11. *Хавронюк М.І.* Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. – К., : Істина, 2004. – 504 с.
12. *Харченко В.Б.* Інтелектуальна власність : проблеми охорони за кримінальним законодавством України та Російської Федерації / В.Б. Харченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/Ekon/851/09_hvburf.pdf